

Motion till riksdagen

1989/90:K605

av Bengt Silfverstrand och Birthe Sörestedt

(båda s)

Ett enhetligt valsysteem vid kommun- och landstingsvalen

Sett i ett helhetsperspektiv tillgodoser det svenska valsysteemmet i allt väsentligt kraven på proportionell rättvisa. Summerar man emellertid erfarenheterna efter snart 20 år med nu gällande författningsreform, framträder dock klart vissa brister i systeemmet. Det gäller bl.a. det förhållandet att mandatfördelningen till kommunfullmäktige sker efter andra regler än vid val till riksdag och landsting.

Detta dilemma åskådliggörs på ett förtjänstfullt sätt i proposition 1968:27 med förslag till partiell författningsreform:

Problemen vid utformningen av proportionella valsysteem sammanhänger till väsentlig del med att man inte kan driva det rättvisetänkande som varje proportionell metod är uttryck för så långt att andra värden i det politiska livet kommer i fara. En rättvis fördelning av mandatet i folkrepresentationen får inte köpas till priset av ett valsysteem som uppmuntrar till partisplittring och därigenom riskerar att förlama handlingskraften hos de demokratiska institutionerna. Demokratins arbetsduglighet är inte mindre viktig än rättvisan i valsysteemmet. Problemet är hur man skall kunna förse ett proportionellt valsysteem med lämpligt utformade spärrar mot småpartier.

Vid val till riksdagen bestämde man sig för en spärr innebärande att endast partier som fått 4 % av rösterna i hela riket skulle få delta i mandatfördelningen. Vid val till landstinget är motsvarande spärr 3 %. Mandatfördelningen sker liksom vid riksdagsvalet enligt ett systeem med fasta valkretsmandat och utjämningsmandat. Vid val till kommunfullmäktige finns inte motsvarande spärrregel.

Vid en jämförelse med länder som t.ex. Danmark m.fl., där stor partisplittring med ofta återkommande politisk handlingsförklammning förekommer, kan man utan vidare hävda att småpartispärren i riksdagsvalet varit till stort gagn för den svenska demokratin. Också på landstingsnivån har det ineburit stora fördelar att man i regel kunnat skapa handlingskraftiga majoriteter och sällan varit prisgiven åt "enfrågepartier", vars vågmästarroll knappast tillfört demokratin några nya värden.

Resonemanget är till övervägande delen också relevant på den kommunala nivån. Det brukar förvisso ofta hävdas att den nivå som ligger närmast människorna – kommunfullmäktige – bör kunna ge utrymme för en större mångfald opinioner än vad som förekommer i rikspolitiken, men det kan

vara svårt att finna några rimliga skäl till varför olika valsystem skall råda mellan landsting och kommuner.

Under 80-talet har det också visat sig att ett ganska stort antal småpartier, vilka inte sällan bygger hela sin existens på en enda fråga, fått ett oproportionerligt stort inflytande över kommunpolitiken som helhet. Detta förhållande accentuerades ytterligare efter 1988 års val. I en del fall har dessa småpartier t. o. m. kommit att spela en avgörande roll för viktiga kommunalpolitiska beslut, vilket långt ifrån alltid varit till gagn för kommuninvånarna.

Dessutom får valkretsarnas antal och storlek betydelse vid mandatfördelningen i kommunvalen. I stora valkretsar med många mandat blir fördelningen rättvisare, bl.a. kan småpartier med väsentligt lägre väljarandel än 3 % erhålla mandat, medan små kretsar med få mandat gynnar de stora partierna. Ett enhetligt valsystem för landstings- och kommunvalen skulle ge väljarna bättre möjligheter att avläsa sin valhandling i redovisat valresultat.

Redan kommunalvalskommittén föreslog i sitt betänkande SÖU 1971:4 – Kommunala val – att ett system med utjämningsmandat och småpartispärr skulle införas vid såväl landstings- som kommunfullmäktigevalen. Det är med hänsyn till den partistruktur som utvecklats i många kommuner under 1980-talet angeläget att åter aktualisera en synkronisering mellan valsyste- men i landsting och kommuner.

1983 års demokratiberedning behandlade frågan om proportionaliteten i de kommunala valen men stannade för att förorda att nuvarande valsystem till kommunfullmäktigevalen bör tillämpas "tills ytterligare erfarenheter vunnits". Utredningen var inte enig. I prop. 1986/87:91 om aktivt självstyre anfördes bl.a. att en eventuell förändring av detta system "måste bygga på ytterligare erfarenheter". Någon närmare analys av saken innehåller vare sig propositionen eller konstitutionsutskottets betänkande 1987/88:23, som behandlar denna proposition samt motioner i ämnet.

Demokratiberedningen kom i sin utredning av det kommunala valsyste- met fram till att ett valsystem med fasta valkretsmandat och utjämningsman- dat skulle innebära större rättvisa.

Konstitutionsutskottet avslag 1989 motioner i samma ämne utan någon närmare analys av vad den negativa partistrukturen på det kommunala pla- net de facto betytt för demokratins verkningförmåga. De erfarenheter som under 80-talet gjorts av det nuvarande valsystemet i kommunerna torde vara tillräckliga för att en förändring mot större enhetlighet mellan kommun- och landstingsvalen skall framstå som synnerligen välmotiverad. Bilden visar entydigt att partisplittringen ökar och med denna den politiska handlingsför- lamningen i många kommuner. Efter snart 20 års erfarenheter av ett valsys- tem på kommunal nivå, vilket, i motsats till vad som är fallet i landstingen, ofta visat sig instabilt och orättvist beroende på valkretsarnas storlek och an- tal, är det nu hög tid att pröva ett enhetligt valsystem vid kommun- och landstingsvalen.

Hemställan

Mot. 1989/90

K605

Med hänvisning till det anförda hemställs

att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om övergång till ett enhetligt valsysteem vid kommun- och landstingsvalen.

Stockholm den 15 januari 1990

Bengt Silfverstrand (s)

Birthe Sörestedt (s)

